

Egy selmecebányai bányapolgár keresztszülősi viszonyai (1724–1764)

FRICZ-MOLNÁR Péter

The relationships through godparentage of a Waldbürger of Schemnitz (1724–1764)

Leopold Andreas Fritz von Friedenlieb (1691–1768) was a noble citizen and mine owner (principalis urburarius, Ring- and Waldburger) in Schemnitz (Selmecebánya, today: Banská Štiavnica, Slovakia). He was born in a catholic family in Neusohl (Besztercebánya, today: Banská Bystrica, Slovakia), where his father, Andreas Fritz von Friedenlieb a medical doctor also served as judge in 1698. In 1727, after converting to Lutheranism he moved to Schemnitz, where he entered into an advantageous marriage with the daughter of Johannes Eisenreich, a merchant to the imperial court in Vienna. The marriage to Susanna Sophia took place in Vienna, prior to the move to Schemnitz, where they moved into what became known as the Fritz House located in the city main square. The marriage considered special in the social circles in Schemnitz, brought with it honourable Viennese godparents (bankers, major merchant, Piarist ministers and barons) to the benefit of the Fritz children, which was not customary in those days. Leopold Andreas Fritz von Friedenlieb and his wife, accepted to be godparents to the children of a number of outstanding citizens in Schemnitz, in particular to children of local merchants, town leaders and Lutheran ministers. These godparent relationships inside and outside of Schemnitz form a peculiar part of the 18th century social customs of the town. In addition to such relationships, the Lutheran Leopold Andreas Fritz von Friedenlieb endowed the mountain Scharfenberg, which was located on his property, to the Jesuits in 1744 on which the Order built the Steps of Calvary. Such religious tolerance was quite unusual at the time and deserves a special notion.

Több mint 270 éve, 1744-ben volt a selmecebányai kálvária alapkövetétele. Az aktust megelőzte, hogy az evangélikus vallású fridenliebi Fritz Lipót András (*Leopold Andreas Fritz von Friedenlieb*, 1691–1768) a jezsuitáknak adományozta a földbirtokához tartozott selmecebányai Scharfenberg hegyet, és a Jézus Társaság 1751-re itt építette fel a kálváriát.¹ Az evangélikus városi polgár, aki egyébként fiatalon tért át a katolikusról a lutheránus vallásra, római katolikusoknak tett gesztusa a korszakban különlegességnek, említésre méltó tettnek, sőt a vallási tolerancia megnyilvánulásának számíthatott.

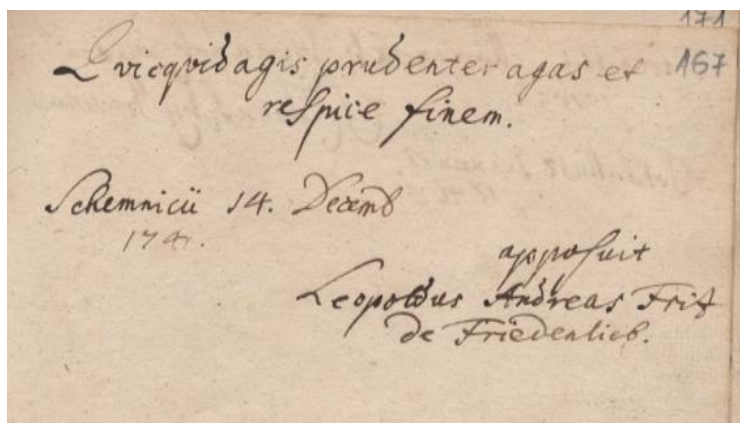

1. A selmecebányai Kálvária az egykori Scharfenberg hegyen, amely 1744-ig Fritz Lipót András birtoka volt
(www.kalvaria.org)

¹ HÍDVÉGHY 1900. 9–11., 34–37. Fritz Lipót András adományára a helyszínen, az ún. középső, Szent Lépcsők-templomban ma szlovák nyelvű emléktábla hívja fel a figyelmet, magyar fordításban: Isten dicsőségére és a Kálvária felépítésére fridenliebi Fritz Lipót András a katolikus egyháznak adományozta 1744-ben a Scharfenberg hegyet.

Fritz Lipót András személye a magyarországi bányavárosok társadalomtörténetének szempontjából is figyelemre méltó, hiszen atyjától örökölt vagyonával, egyetemi végzettségével, nemesi-polgári² társadalmi állásával, majd előnyös házasságkötésével és az így szerzett kapcsolatrendszerrel a 18. század közepi selmecebányai (német) evangélikus városi eliten belül is különleges hely illette meg. Mindezt – a bányavárosokban ekkor szokatlan, egyben előkelő bécsi – keresztszülősi (komasági) viszonyrendszerre is igazolja. Az alsó-magyarországi bányavárosok esetén ugyanis kevésbé Bécs, sokkal inkább például Krakkó volt az orientáció iránya, így a bécsi komasági kapcsolatok ritkának számítottak.³ A házasságkötésnek és a keresztszülőségnek fontos társadalmi kapcsolatépítési szerepe volt, amelynek vizsgálata alapján egy adott személy vagy család társadalmi állását, rangját is meg lehet határozni. Fontos a tanulmány elején azt is rögzíteni, hogy valamivel később, II. József korában a szabad királyi városokban, illetve a bányavárosokban hozzávetőlegesen félmillió ember, vagyis a Magyar Királyság össznépségének kb. 5%-a élt. Ennél is kisebb arányról van szó abban az esetben, ha a városiakok polgárjoggal rendelkező, legmagasabb, felső rétegét – a patríciusok, nagykereskedők, bányabirtokosok szűk vezető köreit – vesszük figyelembe, a városi vezető réteg többsége ráadásul nem magyar, hanem német anyanyelvű volt.⁴ Ezen szűk kiváltságos csoportba tartozott Fritz Lipót András és felesége is.

Fritz Lipót András és Eisenreich Zsuzsanna Zsófia hat gyermeket nevelt, akiknek keresztszülői rendszerét vizsgálva, egy 18. század eleji bányavárosi nemes polgári család városon kívüli – ritkaságszámba menő, nem szokványos előkelő bécsi – társadalmi kapcsolatai is feltáruznak. Emellett a tanulmány kitér a bányavároson belüli társadalmi kapcsolatrendszerre is, a városon belüli komaságból ugyanis kiderülhet, hogy a Fritz–Eisenreich család Selmecebányán, illetve a város evangélikus közösségében milyen társadalmi állású családokkal fűzte szorosabbra társadalmi kapcsolatait, illetve a Fritz család tagjai milyen társadalmi megbecsültséggel bírtak. A 18. század eleji bányavároson túli és a városon belüli kapcsolati hálók, vagyis a család társadalmi tőkájének vizsgálata bizonyíthatja, hogy azt a bányavárosi elithez kötődő társadalmi állást, amelyet egy nemes polgár apa a 17. század végén, a lipóti abszolutizmus keretében szerzett meg, miként tudta megőrizni, illetve növelni a következő generáció a 18. század folyamán. Fritz Lipót András 1741-ben és 1746-ban Selmecebányán a következőt írta egy emlékkönyve: „*Quicquid agis prudenter agas et respice finem*” („Bármit teszel, bölcsen tedd és vedd figyelembe a következményeket!”),⁵ és ennek a jelmondatnak szellemében építette társadalmi és gazdasági kapcsolatrendszerét is, így feleségével együtt azon 18. századi selmecebányai rangos személyek közé tartoztak, akiket más előkelő családok is gyakran megtiszteltek a keresztszülői felkéréssel.

2. Fritz Lipót András selmecebányai albumbejegyzése 1741-ből. EOL 96/II/1. 167.

² NÉMETH 2002. 79–106., 97.

³ Tuza Csilla főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) kutatásairól tett szóbeli közlése alapján.

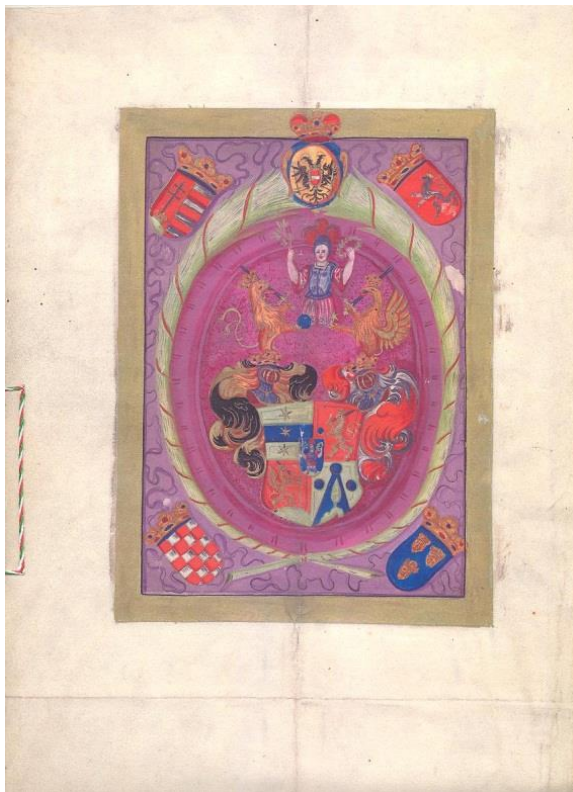
⁴ KOSÁRY 1990. 94.

⁵ EOK R. 994., 84. és EOL 96/II/1., 167.

A barokk kori keresztszülőség

A 18. századi keresztény társadalomban a keresztszülő, vagyis a koma – a szülőkkel együtt – felelőséget vállalt a gyermek sorsáért, erkölcsi neveléséért. A keresztszülő-választás mindig előzetes tapogatózás után történt, mert a nyílt visszautasítás szégyen, sértés lett volna, és ilyet szándékosan nem követtek el. A felkérést alapvetően a családfő végezte, a leánykéréshez hasonló ünnepélyes módon. A keresztszülők a fogadalmuk szerint a valódi szülők elhalálozása esetén átvehették-átvették a gyermek felnevelésének feladatát. A keresztszülőség intézménye fontos volt a gyermek szempontjából is, mert létrejöttével megkettőződött a sorsáért felelősséget vállaló felnőttek száma, ami a gyermek társadalmi életútját biztonságosabbá tette. Ezen túlmenően, a keresztszülő anyagilag is hozzájárult vagy hozzájárulhatott a gyermek felneveléséhez.⁶ Ez utóbbi esetben a patronátus intézményéről volt szó, amely során az egyéni érvényesülést, így a keresztgyermek iskoláztatását, egyetemi tanulmányait, majd hivatali álláshoz juttatását a közösség (pl. a város) egyik rangos személyisége (pl. az előkelő keresztszülő) pártfogása segítette elő.⁷

A bányavárosi előkelő családi háttér

3. Az 1694-ben kapott nemeslevél
(a család birtokában) címerábrája

Fritz Lipót András – első gyermekként – 1691. november 18-án római katolikusként született a kamaragrófság egyik székhelyén, Besztercebányán.⁸ Édesapja a Svábföldnek (*Schwaben*) nevezett – hozzávetőlegesen a mai németországi Baden-Württemberggel azonos – területen fekvő Inneringen településről származó és a bécsi egyetemen diplomázott, római katolikus Fritz András (*Andreas Fritz*) orvosdoktor, aki mint a besztercebányai városi tanács tagja (senátor) és bíró 1694-ben szerzett magyar nemességet, vagyos, előkelő és művelt városi nemes polgár volt.⁹ Fritz Lipót András édesanyját Frideli-Fridenau Mária Borbálának¹⁰ hívták, aki minden bizonnyal a felső-ausztriai Linzben 1680-ban osztrák nemességet szerzett Frideli-Fridenau János arany-sarkantyús vitéz¹¹ leánya¹² volt. A német anyanyelvű Fritz Lipót András keresztapja Beniczky Tamás Zólyom vármegyei tisztviselő – későbbi alispán – és a nemesi származású Honstaek János László volt.¹³ Ezen keresztszülői viszony is arra utal, hogy az orvosdoktor édesapja már ekkor a helyi besztercebányai elithez tartozott.

⁶ MAGYAR NÉPRAJZ VIII. (Társadalom) *Keresztkomaság/keresztszülőség* c. fejezet

⁷ TÓTH Á. 2014. 78–92.

⁸ MNL OL X 9482 C 829

⁹ A bécsi tanulmányokra vö.: AFM XIII. (1912) 50., 62., 66., 67. A besztercebányai tanácstagságra ld.: MNL OL A 57 23. köt. 438. vagy MNL OL X 9482 C 832 (Halotti anyakönyv: 1701. aug. 2.). A besztercebányai bírói tisztségre ld.: ČICAJ 2003. 187. A nemességre ld. MNL OL Y 1 75/1913. és a leszármazók birtokában lévő eredeti nemeslevelet.

¹⁰ MNL OL Illésy-féle családtörténeti adatbázis alapján: MNL OL C 57 1794 Fons 87.

¹¹ MNL OL A 57 16. köt. 619.

¹² Ezt támasztja alá, hogy Fritz András és Frideli-Fridenau Mária Borbála 1696. nov. 11-én született második gyermeke – feltehetően Borbála apja, Frideli-Fridenau János neve után – szintén a János keresztnevet kapta (MNL OL X 9482 C 829; MNL OL C 57 1794 Fons 87.)

¹³ MNL OL X 9482 C 829

A gyermekként félárvaságra jutó Lipót Andrásnak az 1701-ben elhunyt édesapától¹⁴ „szép vagyon, több ház, rét, szántó, sok ékszer és egy pompás könyvtár”¹⁵ jutott, így a városi nemes polgárnak számító társadalmi rang okán szintén jómódban élt. Édesapja példáját követve, az előkelő városi családi közegben műveltségre és tanulásra nevelték. Mindezt bizonyítja, hogy a besztercebányai jezsuita gimnáziumban,¹⁶ majd – a római katolikusról az evangélikus vallásra áttérve¹⁷ – a lipcsei egyetemen tanult, oda 1713-ban iratkozott be, itt diplomát szerzett és promoveálták,¹⁸ de tanulmányairól több adat nem áll rendelkezésre.

Fritz Lipót András az 1715. évi országos összeírásban – lipcsei egyetemi tanulmányok miatt – nem szerepelt, viszont az 1720. évi összeírásban már Selmecebányán adózik a város tekintélyes polgárai sorában.¹⁹ Szülővárosát, Besztercebányát ekkorra – római katolikus vallásával együtt – maga mögött hagyva, evangélikusként a szomszédos bányavárosban, Selmecebányán telepedett le, ahol a rangos evangélikus polgárok közé tartozott, ugyanis már a házasságkötése előtt helyi előkelő családokkal került keresztstülőségi viszonyba. Ennek megfelelően 1724-ben későbbi sógorával,²⁰ Schneider Tóbiás bányabirtokossal (*urburarius*) együtt keresztapja volt Kraudi Joachim aljegyző (*vice notarius*) gyermekének.²¹ Schneider Tóbiás és Kraudi Joakchim iskolatársként a besztercebányai evangélikus gimnáziumban Bél Mátyás pietista polihisztor²² tanítványa,²³ Schneider és Kraudi később Fritz Lipót András gyermekeinek a keresztstülölei lesznek. Ebben az esetben a keresztstülő-választásnak az ifjúkori barátság és részben az iskolatársi ismeretség volt az alapja, ami bevett keresztstülő-felkérési módnak számított.²⁴

Előnyös házasságkötés: gazdag bécsi feleség Selmecebányán

Fritz Lipót András a következő években, 1725-26-ban Hont vármegyében igazolta²⁵ nemességét is. Ennek megfelelően – az édesapjától örökölt családi vagyonával és kapcsolatrendszerével, valamint evangélikus nemes polgári státusával és egyetemi tanultságával, műveltségével – előkelő selmecebányai polgárként jó esélye volt előnyös házasságkötésre is. Mindez 1727. június 22-én meg is történt. Fritz Lipót András ugyanis ekkor vette feleségül – Bécsben – Eisenreich Zsuzsanna Zsófiát,²⁶ aki a protestáns (pietista), privilegizált gazdag bécsi udvari nagykereskedő²⁷ Eisenreich János Rudolf²⁸ harmadik lánya volt. A házasulók ismeretségére a szülők korábbi kapcsolata adhat magyarázatot. Eisenreich János Rudolf főleg posztóval, de bányatermékkel is²⁹ kereskedett, továbbá közvetítette a pietista

¹⁴ FALLENBÜCHL 2002. 104. Fritz András 41 évesen hunyt el, 1701. aug. 2-i bejegyzés a besztercebányai római katolikus halotti anyakönyvben. MNL OL X 9482 C 832. mikrofilm alapján

¹⁵ HÍDVÉGHY 1900. 36.

¹⁶ HÍDVÉGHY 1900. 36.

¹⁷ Az áttérés idejére és helyére hiteles adat nem áll rendelkezésre, családi dokumentum 1704-et és Breslau (ma: Wrocław, Lengyelország) városát említi, ugyanakkor a házasságát 1727-ben a selmecebányai evangélikus anyakönyvbe jegyzik be (MNL OL X 9482 C 835). Ezen túlmenően, egy 1747-ből származó adat szerint felmerült, hogy az akkor már evangélikus Fritz Lipót András „kellene a kath. vallás elhagyásáért vizsgálat és fenytés alá venni... ki a jezsuiták által 1703-ban megtérítette, később visszatért ősei hitére”. BREZNYIK 1883–1889. II–III. 171.

¹⁸ ERLER 1909. 98., továbbá az ELTE Levéltár igazgatójától, dr. Varga Júliától származó, e-mailen közölt adat, amelyet megköszönök.

¹⁹ MNL OL N 79 Lad. EE No. 13. (Besztercebánya)

²⁰ MNL OL X 9482 C 835 (Selmecebányai evangélikus német házassági anyakönyv) és MNL OL X 9482 C 834 (Selmecebányai evangélikus német születési anyakönyv) alapján.

²¹ MNL OL X 9482 C 834

²² MEGYESI 2004

²³ TÓTH G. 2009

²⁴ MAGYAR NÉPRAJZ VIII. (Társadalom) *Keresztkomaság/keresztstülőség* c. fejezet

²⁵ MNL OL C 30 *Comitatus Hontensis Investigatio nobilium* A 5 (1726) No. 26.; *Investigatio nobilium* B 6 (1725). Fritz Lipót András az 1694. aug. 9-én kiadott és ugyanazon év dec. 9-én Zólyom megyében kihirdetett nemeslevéllel igazolja nemességét.

²⁶ MNL OL X 9482 C 835

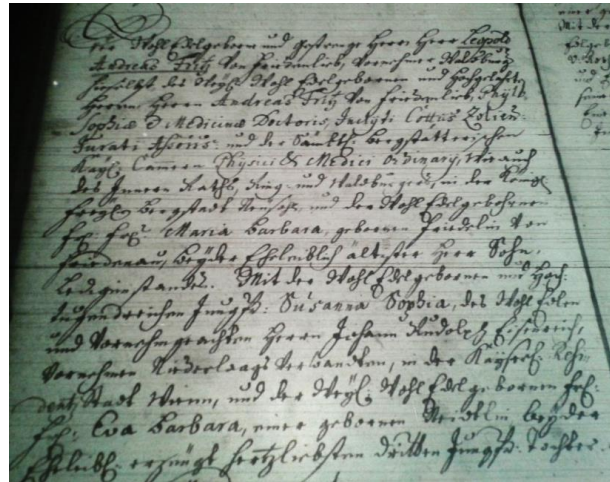
²⁷ MNL OL X 9482 C 834 alapján (1728. ápr. 5-ei születésnél) „Niederlagsverwandter in Wien”.

²⁸ CSEPREGI 2000. 28–29., 31–32., 82.

²⁹ CSEPREGI Zoltántól szóbeli közlése, amelyet ezúttal is megköszönök.

evangélikus könyveket Halle és Magyarország között.³⁰ A Bécsben doktorált Fritz András pedig felső-magyarországi bányatulajdonnal és „pompás könyvtárral”³¹ is rendelkezett, aki a bécsi kapcsolatait sem szakította meg. Mindezek alapján feltehető, hogy a besztercebányai Fritz és a bécsi Eisenreich család üzleti-kereskedelmi, így bányaeérc-értékesítési és a könyvtárhoz szükséges könyvbeszerzési kapcsolatban is állt egymással. Ennek megfelelően nem kizárt, hogy a gyermekek – az 1727-ben Bécsben házasságot kötött Fritz Lipót András és Eisenreich Zsuzsanna Zsófia – szülők révén ismerték meg egymást.

4. Fritz Lipót András és
Eisenreich Zsuzsanna Zsófia
házassági anyakönyvi bejegyzése, 1727.
MNL OL C835

Fritz Lipót András e „különös házasságával” egy gazdag bécsi, vagyis birodalmi fővárosi előkelő hölgyet költöztetett Selmecebányára,³² ami ritkaságnak számított a korszakban, amikor sokkal jellemzőbb volt a Selmecebányáról Pozsonyba, a Magyar Királyság akkori fővárosába vándorlás, ugyanakkor ez a társadalmi mozgás nem volt kölcsönös, hiszen nemhogy Bécsből, de Pozsonyból sem sokan érkeztek Selmecebányára.³³ Ennek fényében is különösnek számított, hogy egy bányavárosi nemes polgár a császárvárosból hozott – ráadásul előkelő és gazdag – feleséget a 18. század derekán ismét virágkorát élő Selmecebányára. Ez a frigy tehát – a korra jellemző városi és városok közötti társadalmi mobilitást tekintve – inkább a Fritz, és nem az Eisenreich-családnak jelentett emelkedést.³⁴ A „nemes és nemzetes nőtlen” Fritz Lipót András és az „erényes hajadon” Eisenreich Zsuzsanna Zsófia házassági anyakönyve szerint a szülők valamennyien nemesi származásúak voltak,³⁵ így a házaspár a nemesi származásuknak megfelelő házasságot kötöttek. A házastársak a selmecebányai előkelők által lakott városközpontban – vagyonságuk alapján – „Ring- vagy Waldbürger” minőségben éltek. Ezt bizonyítja, hogy Selmecebányán mind a mai napig ismert a főtéri Fritz-ház,³⁶ amely a család saját tulajdonú lakóháza³⁷ volt, ahol a család szolgákat is tartott. A szláv evangélikus egyházközségi évkönyv (*annales*) szerint 1761-ben, vagyis még Lipót András életében egy gondatlan szolgáló miatt tűzvész pusztított a Fritz-házban.³⁸ 1810-ben Lipót András unokája, a Bécsben orvosnak tanult Lipót³⁹ eladta⁴⁰ az épüle-

³⁰ CSEPREGI 2000. 32.

³¹ HÍDVÉGHY 1900. 36..

³² Az 1727. jún. 22-i bécsi házasságot Selmecebányán szokatlanul hosszasan jegyzik be (MNL OL X 9482 C 835)

³³ TÓTH Á. 2011. 172.

³⁴ Csepregi Zoltán szóbeli közlése.

³⁵ „A nemes és nemzetes Fritz von Friedenlieb Andrásnak, a bölcsész- és orvostudományok doktorának, tekintetes Zólyom vármegye esküdtjének, a bányavárosok physicusának [= tisztiorvosának], Besztercebánya belső tanácsosának, valamint a nemes Friedeli von Friedenau Mária Borbála idősebb, nőtlen fia, továbbá az erényes hajadon, Zsuzsanna Zsófia, a nemes és nemzetes bécsi nagykereskedő (*Niederlagebesitzer*), Eisenreich János Rudolf és a nemes Steidtlin Éva Borbála harmadik lánya házasságot kötött Bécsben [1727.] június 22-én.” MNL OL X 9482 C 835

³⁶ Lotharingiai Ferenc császár 1751. évi és a főhercegek (a későbbi II. József és II. Lipót magyar királyok) 1764. évi selmecebányai látogatásakor a főutcai Fritz-ház is kivilágítást kapott, hiszen a koronás fők a szomszédos Hellenbach-házban szálltak meg (KULCSÁR 1999. 52.) A helyi születésű Kosáryné Réz Lola is megemlíti *A vén diák* című regényében a Fritz-házat (KOSÁRYNÉ RÉZ 2011. 19.) A Fritz-házról: <http://muemlekek.info/foto/fritz-haz-selmecebanya.php>

³⁷ TÁRCZY-HORNOCH 1938. 32.; BREZNYIK 1883–1889. II–III. 160.

³⁸ 1771-ben Hont vármegye közgyűlése idején Nayhold kiküldött királyi biztos az épületben kapott szállást <http://familysearch.org> (Fritz)

tet. Az 1700-as évek első évtizedeiben azonban még a család e főtéri házában fogadták a bécsi különös házassággal együtt járó, e vidéken nem szokványos keresztszülőket is.

5. A Fritz-ház ma, alsó traktusa a 18. században a család lakhelye volt (a Szerző felv.)

Keresztszülőség a saját gyermekeknél: bécsi kapcsolatok magasabb rangúakkal

A házastársak első fiúgyermek, Lipót Rudolf 1728. április 5-én Selmecebányán született.⁴¹ Az elsőszülött fiúgyermek keresztnévadása nem a keresztszülők, hanem az apa (Lipót András) és az anyai nagypapa (János Rudolf) keresztnéve után történt. A keresztszülőket – ezáltal Fritz Lipót András és felesége társadalmi viszonyrendszerét – vizsgálva látható, hogy az Eisenreich-rokonság – bécsi üzleteik és piatista jellegű szellemi hátterük alapján – ritka kapcsolatokat, gazdag bécsi polgárokat hozott a selmecebányai Fritz-házba. Ennek megfelelően keresztszülő volt a befolyásos és a császári udvarban jó kapcsolatokkal rendelkező Palm Ferenc (Franz Gottlieb von Palm, 1691–1749) gazdag bécsi bankár és a felesége, Renáta (Elisabeth Renata von Mayer). Keresztszülő (egyben nagypapa) volt a már említett Eisenreich János Rudolf bécsi privilegizált nagykereskedő is.⁴² Emellett a keresztszülők között bárói származású is volt, a selmecebányai orvosdoktor, kamaragróf és bányabirtokos Hellenbach János Godofréd⁴³ személyében. A selmecebányai elitből – értelmiségi és evangélikus hitbéli alapon – ke-

³⁹ AFM XIII.

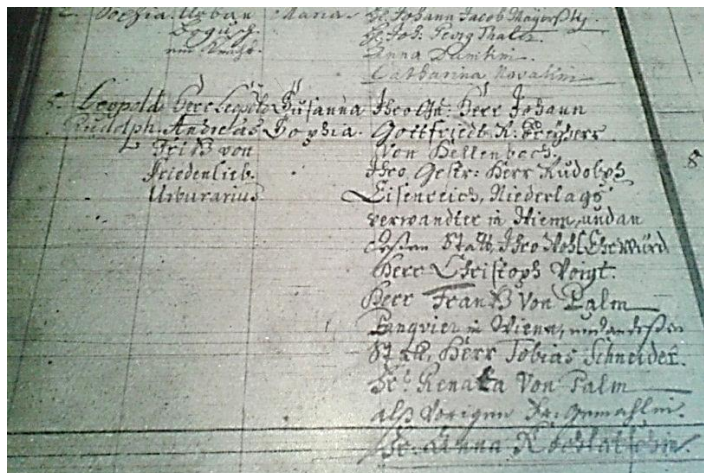
⁴⁰ Egy a Selmecebányai Levéltárban őrzött irat szerint, Bécsben 1797. aug. 24-én kelt levelében (ŠUBA A/IX/2005/00139) – 1796-tól itt tanult ugyanis az orvosi egyetemen – Lipót, mint a legidősebb fivér a család meghatalmazottjaként 36 ezer aranyforintért eladásra kínálta a felújított selmecebányai társasházat. A nehéz háborús helyzet – a francia forradalmat követő napóleoni háborúk – miatt külön nyilatkozatot kért arról, hogy az adásvétel a békekötés után is megvalósul.

⁴¹ MNL OL X 9482 C 834

⁴² CSEPREGI 2013. 577.

⁴³ CSEPREGI 2013. 586.

resztszülő volt még a hallei egyetemen tanult és Bécsben is tevékenykedett Voigt Kristóf Miklós helyi evangélikus (német) lelkész.⁴⁴ Helyi előkelőségnek számított a mind a hat Fritz gyermeknél egyaránt keresztanyaságot vállalt Kochlatsch (Kohlács) Anna is, aki a selmecebányai orvosdoktor és bányabirtokos Kochlatsch István Antal⁴⁵ felesége volt.⁴⁶ A Fritz család történetében nem ő az első Kochlatsch családnevű személy, mert Lipót András édesapja, Fritz András besztercebányai orvosdoktor 1694-ben az uralkodótól a pecséthamisítás miatt hűtlenségbe került Kochlacz (Kochlatsch) Vilmos Lipót birtokait kapta meg.⁴⁷ Keresztszülő volt továbbá Schneider Tóbiás selmecebányai bányabirtokos is,⁴⁸ aki Fritz Lipót András húgának, Anna Máriának volt a férje. A Besztercebányán született Fritz lánynak Schneider Tóbiás nevelőapja, a besztercebányai Weisz György volt a keresztapja,⁴⁹ aki Fritz Lipót András és Fritz Anna Mária apjával – az orvosdoktor Fritz Andrással – egy időben a besztercebányai városi tanács tagja, majd 1700-ban bíró⁵⁰ is volt. Schneider Tóbiás és Fritz Lipót András egyébként kölcsönösen vállalták a keresztapaságot egymás gyermekeinél.⁵¹ A bányavárosi előkelő és városvezető apák, vagyis Fritz András orvosdoktor, városi tanács tag és bíró, valamint Weisz György bíró keresztszülősi viszonyrendszere – korábbi kapcsolati tőkéje – majd a fiaknál él tovább, náluk azonban ez már személyesebb és szorosabb kapcsolat lesz, illetve bányatulajdonosi⁵² kötelékké – vagyis rokonsági és részben gazdasági tőkévé is – változik.

6. Fritz Lipót András és Eisenreich Zsuzsanna Zsófia első fiának, Lipót Rudolfnak születési anyakönyve 1728-ból. MNL OL C834

Fritz Lipót András és Eisenreich Zsuzsanna Zsófia 1729-ben Selmecebányán született második gyermeke az édesanyja nevét kapta. Keresztszülői között szintén előkelő személyek voltak, így például báró Lebrecht Frigyes (von Knichn) vagy Conradi Kristóf Márton bécsi kereskedő és neje, Barbara Éva (aki Eisenreich Zsuzsanna Zsófia egyik lánytestvére, így egyben a gyermek nagynénje is volt), továbbá a már említett Kochlatsch Anna.⁵³

Az 1731-ben Selmecebányán született harmadik gyermek, Frigyes György keresztszülője volt a már említett báró Lebrecht Frigyes (von Knichn), valamint Helvetius János György és felesége, Anna Katalin (aki Eisenreich Zsuzsanna Zsófia másik lánytestvére, így egyben a gyermek nagynénje is volt). Keresztszülő volt továbbra is Kochlatsch Anna, valamint Schneider Tóbiás és neje is, Anna Mária (aki Fritz Lipót András húga, így egyben a gyermek nagynénje is volt).⁵⁴ A második fiúgyermek névadása a

⁴⁴ CSEPREGI 2013. 621.

⁴⁵ Róla lásd bővebben: SZÁLLÁSI 1987.; CSEPREGI 2013. 592.

⁴⁶ MNL OL X 9482 C 834

⁴⁷ MNL OL A 57 23. kötet 233–234.

⁴⁸ TÓTH G. 2009 141., 153., illetve MNL OL X 9482 C 834

⁴⁹ <http://familysearch.org>

⁵⁰ Például 1695-ben (MNL OL A 57, 23. kötet 438.) vagy 1700-ban (JURKOVICH 1922. 632.).

⁵¹ MNL OL X 9482 C 834

⁵² Az „urbararius” megjelölés szerepel mindkettejük neve mellett (MNL OL X 9482 C 834).

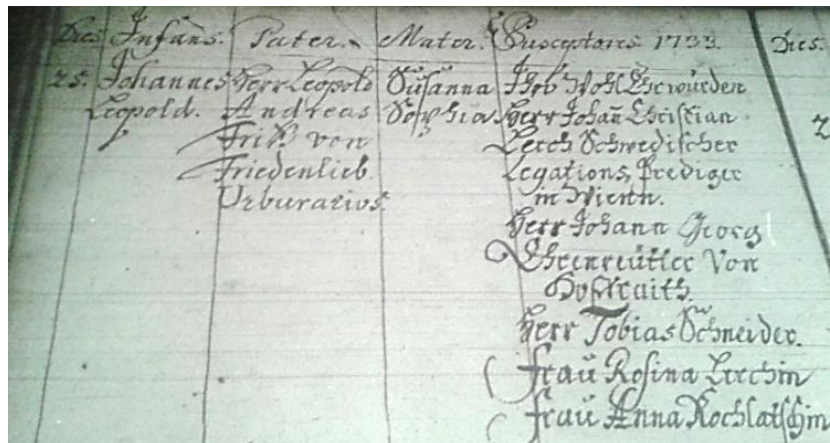
⁵³ MNL OL X 9482 C 834

⁵⁴ MNL OL X 9482 C 834

keresztapák – Frigyes és György – után történt. A keresztszülők között mindhárom említett gyermeknél található báró és bécsi kereskedő is, ami arra utal, hogy az 1720-as évek végén Fritz Lipót András és Eisenreich Zsuzsanna Zsófia Selmezbányán, illetve azon kívül is, Bécsig elért előkelő társadalmi kapcsolatokkal rendelkezett.

Az 1733. február 25-én, Selmezbányán született negyedik gyermek, János Lipót⁵⁵ keresztszülei között felbukkan Johann Christian Lerch/Lerche (+1768) német származású evangélikus prédikátor és neje, Rosina is.⁵⁶ A Berlinben, Halléban és Wittenbergben tanult Johann Christian Lerch/Lerche (+1768) 1716-tól a hallei Pädagogium tanára volt, majd 1729-ben Bécsben vállalt lelkesi szolgálatot, a bécsi udvarhoz akkreditált svéd nagykövetnek ugyanis evangélikus prédikátorra volt szüksége.⁵⁷ Lerche a svéd nagykövet bécsi udvari lelkészeként került kapcsolatba a selmezbányai családdal, vagyis a selmezbányai evangélikus nemes polgár család bécsi kapcsolatrendszere az 1730-as évek elején sem szakadt meg. Ugyanakkor e bécsi kapcsolat elsősorban már nem kereskedői-üzleti-rokonsági, hanem – a bécsi udvari evangélikus lelkész keresztszülőségét tekintve – sokkal inkább szellemi, hitbéli alapon állt. A fiúgyermek névadása a keresztapa (János) és az apa (Lipót András) után történt.

Emellett a selmezbányai keresztszülők között továbbra is voltak „waldbürgerek”, így a nemes polgár Ehrenreutter János György (*von Hofraith*), valamint a már említett Schneider Tóbiás és Kochlatsch Anna. Ehrenreutter János György egyebekben 1749-ben a bélabányai György-tárnában Fritz Lipót Andrással együtt bányarészesedéssel bírt,⁵⁸ így a komák a későbbiekben a keresztszülőség mellett bányatulajdonosi (üzleti) kapcsolatban is álltak. A kereskedelmi-üzleti alapú keresztszülőválasztás azonban továbbra sem szűnt meg, csak – az életvitelszerű selmezbányai tartózkodás, letelepedés okán – Bécs helyett áttevődött Selmezbányára. E negyedik gyermek esetében – az első három gyermekeknél adott udvari nagykereskedők, bankárok helyett – Fritz Lipót András helyi rangjához hasonlóan már sokkal inkább selmeci bányabirtokosokra (*urburarius*) esett a választás.

7. Fritz Lipót András és Eisenreich Zsuzsanna Zsófia harmadik fiának, János Lipótnak születési anyakönyve 1732-ből. MNL OL X 9482 C 834

Fritz Lipót Andrásnak és Eisenreich Zsuzsanna Zsófiának még további két lánygyermek is született Selmezbányán, 1734. június 9-én Anna Mária és 1735-ben Mária Barbara. Mindkét lánygyermeknek ugyanazok voltak a keresztszülei, valamennyien már helyi előkelőségek, így a korábban említett Schneider Tóbiás, Kraudi Joachim, Kochlatsch Anna. Mellettük új személyként feltűnik Fritz Mária Barbara, aki valószínűleg néhai Fritz András orvosdoktor özvegyeként egyben nagyszülő is volt.⁵⁹ E két lánygyermeknél a keresztszülők száma csökkent, és személyük is azonossá vált, valamint – a korábbi gyakorlattól eltérően – esetükben bécsi kapcsolat nincsen.

⁵⁵ János Lipót a szerző egyenes ági felmenője.

⁵⁶ MNL OL X 9482 C 834

⁵⁷ MEUSEL Lexikon 1802–1816. VIII. 159.

⁵⁸ PÉCH 1967. I. 317.

⁵⁹ MNL OL X 9482 C 834

Az 1728 és 1735 között Selmecbányán született hat Fritz–Eisenreich gyermek keresztszüleit vizsgálva megállapítható, hogy a családfő az előkelő nemes polgár bányavárosi társadalmi helyzeténél magasabb rangú – így bécsi nagykereskedő és bankár, valamint arisztokrata és helybeli bányabirtokos vagyonos – családokkal kötött keresztszülősi (komasági) viszonyrendszert. Ennek megfelelően, Fritz Lipót András és Eisenreich Zsuzsanna Zsófia gyermekeik esetén tudatos stratégiát követve törekedtek társadalmi helyzetüknél magasabb, de legalább a sajátjukkal azonos rangú keresztszülőség kialakításra.

Keresztszülőség más selmecbányai családokkal: kapcsolatok azonos rangúakkal

A selmecbányai evangélikus (német) születési anyakönyveket⁶⁰ átvizsgálva, 1724 és 1764 között Fritz Lipót András – 24 selmecbányai családnál⁶¹ – összesen 45 gyermek esetén vállalt keresztszülőséget, vagyis a négy évtized alatt átlagosan évente legalább egyszer. Volt olyan év (1746), amikor több esetben, de előfordult olyan is (1744, egyébként a kálvária alapköltésének éve), amikor nem lett keresztszülő. Fritz Lipót András felesége, Eisenreich Zsuzsanna Zsófia részben azonos időszakban, így 1732 és 1749 között 11 selmecbányai család⁶² 13 gyermeke esetében volt keresztanya. A 35 érintett selmecbányai család nagy többsége a helyi gazdasági vagy értelmiségi elithez, így a selmecbányai vagyonosabb réteghez tartozott. A családok társadalmi helyzete alapján a keresztszülői viszonyrendszerben egyértelmű rangkülönbségről egy esetben lehet szó, amikor is Fritz Lipót András húga szolgájának gyermeke esetén vállalt keresztszülőséget, de ebben az esetben a már említett patronátusról is beszélhetünk. A 35 helyi család közül, minden bizonnyal a bécsi rokonság miatt – kereskedőből (*mercator, Kaufmann*) volt a legtöbb, majd a bányabirtokos (*urburarius*), valamint a helyi előkelőknek nevezett, a belvárosban élő „ring- és waldbürgerek” következtek. A 35 család a komasággal érintett családok kétharmadát alkotta. Fritz Lipót András is ebbe a selmeci előkelő társadalmi rétegbe tartozott, az anyakönyvekben többször „urburarius” vagy „Waldbürger” megjelöléssel említik. A gazdasági-kereskedelmi élet prominensein túl – városi-vármegyei értelmiségiként – orvos (*doctor medicinae*),⁶³ bányamérnök,⁶⁴ német⁶⁵ és vend (szláv)⁶⁶ lelkész, írnok (*Hüttenschreiber*),⁶⁷ aljegyző (*vice notarius*),⁶⁸ titkár (*secretarius*),⁶⁹ jogi képviselő (*procurator*),⁷⁰ bányaművezető

⁶⁰ MNL OL X 9482 C 834 (Selmecbányai német evangélikus születési anyakönyv) származik, a továbbiakban minden esetben erre hivatkozom.

⁶¹ Kraudi Joachim városi aljegyző, Pemmer János (felesége Lipót András húgának, Schneider Tóbiásnének a szolgájára), Tühringer Kristóf parókakészítő, Legler János lakatosmester, Neustätter András kereskedő, Kochlatsch István Antal orvosdoktor és bányabirtokos, Schneider Tóbiás bányabirtokos, Oßnitz Frigyes Miklós bányabirtokos, Pellionis Sámuel tanító, Tins Jakab jószágigazgató, Simonides János német lelkész, Kraudi János Godofréd kereskedő, Köhler János Godofréd Ringbürger, Kochlatsch János Vilmos kereskedő, Scholtz Sámuel Waldbürger, Kraudi Ehrenreich György kereskedő, Passur Sámuel iskolaigazgató, Schindler János Godofréd kereskedő, Gregusch György vend (szláv) lelkész, Scharff Dániel kereskedő, Lissovinyi András bányabirtokos és honti nemes, Koch János, Neusteder Mátyás írnok, Dinner János Henrik bányaművezető.

⁶² Lepini János jogi képviselő (*procurator*), Pribisch Mihály titkár (*secretarius*), Mikovinyi Sámuel a bányavárosok császári bányamérnöke, Zipszer Márton írnok, Kraudi János Godofréd kereskedő, Lehman Krisztián, Tiendl Mihály bányabirtokos, Behindler János Godofréd kereskedő, Thill János, Schütz Lipót kereskedő, Scholtz Sámuel Waldbürger.

⁶³ MNL OL X 9482 C 834: Kochlatsch István Antal orvosdoktor 1729. febr. 26-án született Zsófia lánya. Lipót András mellett keresztszülő volt Voigt Kristóf Miklós helyi német lelkész és Richter András bányabirtokos neje is. Fritz, Kochlatsch és Richter társtulajdonosok voltak 1741-ben és 1749-ben a már említett György-tárnában (PÉCH 1967. I. 317.)

⁶⁴ MNL OL X 9482 C 834: Mikovinyi Sámuel bányamérnök 1736. márc. 11-én született Sarolta lányáról van szó. Lipót András mellett keresztapa volt a már említett Kochlatsch István Antal orvosdoktor is.

⁶⁵ MNL OL X 9482 C 834: Simonides János német lelkész 1741. aug. 26-án született György Sámuel nevű fia. Lipót András mellett keresztszülő volt Schneider Tóbiás (Lipót András sógora) és neje (Lipót András húga), valamint Kochlatsch István Antal orvosdoktor neje is.

⁶⁶ MNL OL X 9482 C 834: Gregusch György vend (szláv) lelkész 1756. okt. 7-én született Sámuel vagy az 1763. ápr. 22-én született Dániel fiáról van szó (<https://familysearch.org>). A szláv lelkész gyermekeinek születését a német és a szláv evangélikus anyakönyvbe is bejegyezték, ugyanakkor a szláv anyakönyv részletesebben írt a keresztszülőkről, így például Fritz Lipót Andrásról is, mint a német.

⁶⁷ MNL OL X 9482 C 834: Neusteder Mátyás írnok 1761. jún. 3-án született Lipót András nevű fia. Fritz Lipót András mellett keresztszülő volt Oßnitz Mátyás bányabirtokos is.

⁶⁸ MNL OL X 9482 C 834: a már említett Kraudi Joachim aljegyző 1724. jún. 18-án született János nevű fia. Egyébként Lipót Andrásnak ez a fellelt első keresztapasága, ekkor még nőtlen volt.

(*Hoster Kunststeiger*),⁷¹ jószágigazgató (*Verwalter*),⁷² tanító (*conrector*)⁷³ és iskolaigazgató (Schull Rector)⁷⁴ családdal jött még létre komaság. Az iparos-kézműves mesteremberek közül pedig lakatos-sal⁷⁵ és parókakészítővel⁷⁶ kerültek keresztszülőségbe.

Fritz Lipót András a legtöbb esetben, ötször, a gazdag ruszti származású, de selmecebányai kereskedő Scharff Dániel gyermekeinél volt keresztszülő.⁷⁷ E gyermekek egyben az unokái is voltak, mert Scharff Dániel 1756-ben vette feleségül Fritz Zsuzsanna Zsófiát.⁷⁸ A nem családi körbe tartozó keresztgyermek közül Fritz Lipót András az Oßnitz (Ossmitz) bányabirtokos, valamint a Kochlatsch és – feleségével együtt – a Kraudi (Kraudy) kereskedő családok három-három gyermekei esetén volt keresztszülő. E családokkal a komaság is szorosabb volt, hiszen több gyermeknél jött létre keresztszülőségi kapcsolat. A besztercebányai kereskedő és nemes polgár családból származó, Kraudi János Godofréd⁷⁹ kereskedőnek az 1745-ben Selmecebányán született, Kraudi Katalin Cecília⁸⁰ nevű lánya – akinek Fritz Lipót András a keresztapja volt – később Lipót András menyje is lett. Lipót András harmadik fia, a már említett János Lipót ugyanis 1760-ban őt vette feleségül,⁸¹ és első gyermekük, Lipót (Lipót András unokája) 1762-ben született.⁸² Fritz Lipót a már említett, özvegyesség miatt 1766-ban másodszor is megnősült Scharff Dániel Probst Zsuzsannától⁸³ 1768-ban született Karolina⁸⁴ nevű lányát vette feleségül 1808-ban.⁸⁵ Mindezen részletezés alapján látható, hogy a korábbi keresztszülőségi viszonyból később valóságos családi-rokonsági kapcsolat is létrejöhetett.

⁶⁹ MNL OL X 9482 C 834: Pribisch Mihály titkár 1732-ben született Mátyás nevű fia, keresztszülő volt Lipót András neje, Eisenreich Zsuzsanna Zsófia, valamint Richter András és Kraudi János Godofréd bányabirtokosok, akik később a már említett György-tárnában Fritz Lipót András bányatárs-tulajdonosai voltak.

⁷⁰ MNL OL X 9482 C 834: Lepini János jogi képviselő 1732. márc. 26-án született Ferenc nevű fia, keresztszülő volt még Lipót András neje, Eisenreich Zsuzsanna Zsófia, valamint Lipót András sógora, Schneider Tóbiás bányabirtokos és Kochlatsch István Antal orvosdoktor is, aki a már említett György-tárnában Fritz Lipót András bányatulajdonos társa volt, az orvosdoktor felesége pedig Lipót András valamennyi gyermekének a keresztanyja volt.

⁷¹ MNL OL X 9482 C 834: Dinner Henrik bányaművezető 1761. jún. 11-én született Károly Vilmos nevű fia.

⁷² MNL OL X 9482 C 834: Tinsz Jakab jószágigazgató 1736. máj. 1-jén született Johanna Rozina nevű lénya. Lipót András mellett keresztszülő volt Schneider Tóbiás (Lipót András sógora) is. Tinsz Jakabnak 1741-ben Fritz Lipót Andrással együtt volt részese a már említett György-tárnában.

⁷³ MNL OL X 9482 C 834: Pellionis Sámuel tanító 1733. jan. 7-én született Katalin nevű lánya. Lipót András mellett keresztszülő volt Ehrenreutter János György (*von Hofraith*) bányabirtokos is, aki Lipót András harmadik fiának, János Lipótnak volt a keresztapja. Az Ehrenreutter család 1741-ben és 1749-ben a már említett György-tárnában Fritz Lipót András bányatulajdonos társa volt.

⁷⁴ MNL OL X 9482 C 834: Passur Sámuel iskolaigazgató 1753. júl. 14-én született Anna Zsuzsanna lányáról van szó. Lipót András mellett keresztszülő volt Lissovinyi András bányabirtokos is, aki – a legnagyobb részesedéssel – 1741-ben és 1749-ben a már említett György-tárnában Fritz Lipót András bányatulajdonos társa volt.

⁷⁵ MNL OL X 9482 C 834: Legler János lakatos 1728-ban született Rozina nevű lányáról van szó. Lipót András mellett keresztszülő volt Richter András bányabirtokos is. Fritz és Richter társtulajdonosok voltak 1741-ben és 1749-ben a már említett György-tárnában.

⁷⁶ MNL OL X 9482 C 834: Tühringer Kristóf parókakészítő mester három gyermekénél (1727. ápr. 1., 1729. júl. 11. és 1731. okt.) Fritz Lipót András dr. Kochlatsch István Antal bányabirtokossal, valamint húgával, Schneider Tóbiás bányabirtokos nejevel keresztszülőséget vállalt. Nem kizárt, hogy a nevezett bányabirtokos családok a keresztszülőséggel is elismerték a parókakészítő mester szaktudását.

⁷⁷ MNL OL X 9482 C 834: 1757. júl. 20. (Zsuzsanna Zsófia), 1759. febr. 16. (Mária Borbála), 1760. aug. 18. (Lipót András), 1762. márc. 4. (György András), 1764. okt. 20. (Dániel).

⁷⁸ MNL OL C835: 1756. aug. 29.

⁷⁹ GYULAI 2013. 15–16.

⁸⁰ MNL OL X 9482 C 834: 1745. nov. 23.

⁸¹ MNL OL C835: 1760. jún. 27.

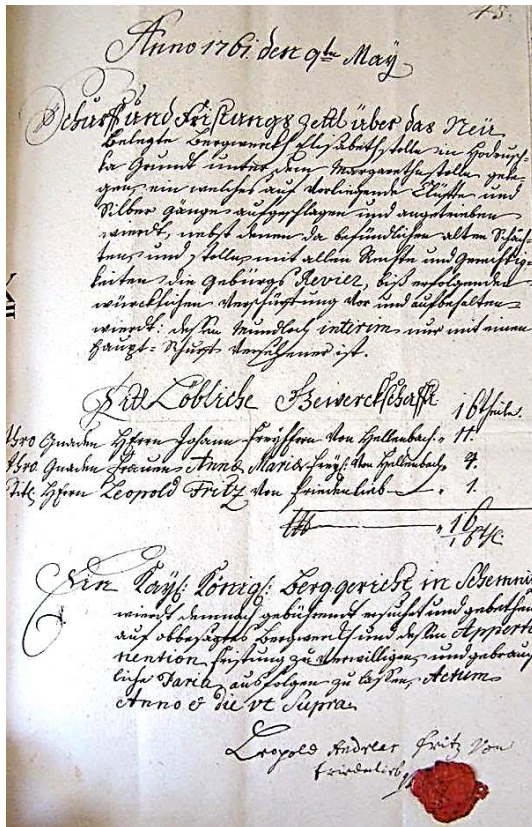
⁸² MNL OL X 9482 C 834: 1762. júl. 31. Fritz Lipót szintén a Szerző egyenes ági felmenője.

⁸³ MNL OL C835: 1766. jún. 24. Scharff Dániel ekkor selmecebányai kereskedő és a városi tanács külső tagja volt.

⁸⁴ MNL OL X 9482 C 834: 1768. dec. 17. Scharff Karolina (és így az édesapa Scharff Dániel) szintén a Szerző egyenes ági felmenője.

⁸⁵ MNL OL C835: 1808. aug. 21.

A közös üzleti-kereskedelmi – bányavállalkozói – érdekeltség vagy akár a szomszédság is kimutatható Fritz Lipót András és neje selmebányai keresztszülősei kapcsolatrendszerében. A szomszédságra példa, hogy Mikoviny Sámuel – a híres matematikus, a bányavárosok császárilag kinevezett bányamérnöke és az 1735-ben létrehozott selmeci bányaiskola tanára – 1736-ban született gyermekénél Eisenreich Zsuzsanna Zsófia vállalta a keresztanyaságot,⁸⁶ Mikoviny belvárosi háza ugyanis a főtéri Fritz-ház közelében állt.⁸⁷ Mikoviny esetében természetesen a bányászati és az értelmiségi kapcsolat is adott volt. A bányavállalkozói kapcsolat egyébként markánsan jelen volt a komasági rendszerben. Fritz Lipót András például 1741-ben és 1749-ben a bélabányai György-tárnai (*Georgstolln*) társulatban bányarészes volt.⁸⁸ Lipót András mint bányabirtokos a részestársak közül a legnagyobb arányban tulajdonos Lissovinyi Andrással,⁸⁹ dr. Kochlatsch István Antallal,⁹⁰ Tinsz Jakabbal,⁹¹ Kraudi Ehrenreich Györggyel,⁹² továbbá feleségével együtt Scholtz Sámuellel⁹³ és Kraudi János Godofréddel⁹⁴ is komaságban is volt. Lipót András felesége pedig a bányatárs-tulajdonosok közül Tiendl Mihállyal⁹⁵ volt még keresztszülősei kapcsolatban.

8. Fritz Lipót András kéziratos és pecsétetes kérelme a bányabírósághoz, 1761 (ŠUBA)

⁸⁶ MNL OL X 9482 C 834: Mikoviny Charlotte/Karolina 1736. márc. 11-én született, keresztapja volt a már említett Kochlatsch István Antal orvosdoktor is.

⁸⁷ TÁRCZY-HORNOCH 1938. 32.

⁸⁸ PÉCH 1967. I. 317.

⁸⁹ MNL OL X 9482 C 834: 1758. ápr. 20. (Lissovinyi Mária Erzsébet).

⁹⁰ MNL OL X 9482 C 834: 1729. febr. 26. (Kochlatsch Zsófia).

⁹¹ MNL OL X 9482 C 834: 1736. máj. 1. (Tinsz Johanna Rozina).

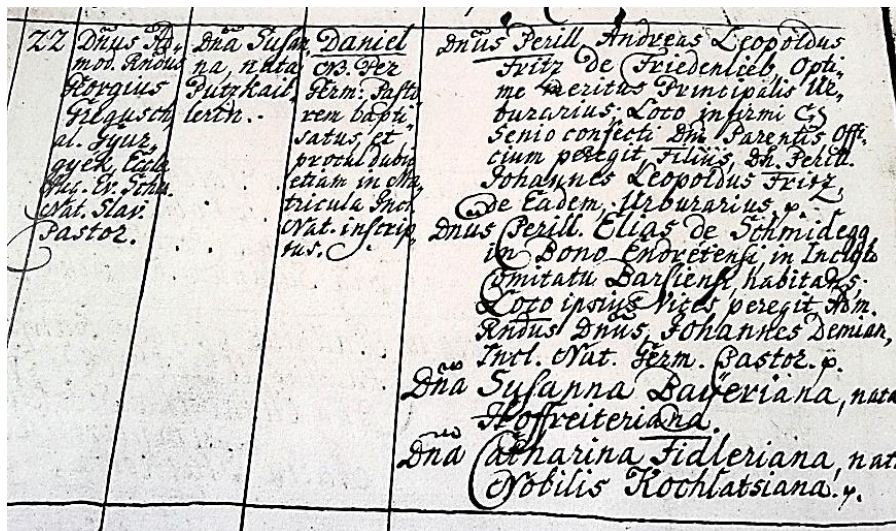
⁹² MNL OL X 9482 C 834: 1750-ben (Kraudi Ehrenreich Mária Erzsébet) és 1752-ben (Kraudi Ehrenreich Johanna), a szintén tulajdonostárs Lissovinyi Andrással közösen keresztszülők.

⁹³ MNL OL X 9482 C 834: 1756. okt. 17. (Scholtz Mária Krisztina).

⁹⁴ MNL OL X 9482 C 834: 1745. nov. 23. (Kraudi Katalin Cecília, aki Fritz Lipót Andrásnak 1760-tól egyebekben a menyje), a szintén tulajdonostárs Lissovinyi Andrással közösen keresztszülők.

⁹⁵ MNL OL X 9482 C 834: 1744. ápr. 9. (Tiendl Johanna), a szintén tulajdonostárs Tins Jakabbal közösen keresztszülők.

A bányabirtokossághoz hasonlóan – a fentiek alapján – markánsan volt jelen a helyi értelmiséggel kialakított keresztszülőségi viszonyrendszer is, így például a német és szláv evangélikus lelkészeknél városi tisztviselőkkel, továbbá tanítókkal és írnokokkal, de mérnökkel vagy orvossal is létrejött komasági kapcsolat. Mindezek alapján megállapítható, hogy az üzleti-bányavállalkozói, illetve a szellemi-értelmiségi viszonyrendszert a keresztszülőségi kapcsolati háló is erősítette, így az előkelő selmeci bányapolgárok a gazdasági-szellemi kapcsolatokat igyekeztek a személyesebb, így a komasági (műrokonsági) kötelékekkel is megszilárdítani.⁹⁶ Fritz Lipót András a keresztszülőséget felelősségteljes hivatásnak – némi túlzással hivatali munkának – is tekintette. 1763-ban ugyanis, a szláv evangélikus lelkész fiának születésekor „a nagyságos, kiváló és érdemes Fritz Lipót András bányabirtokos úr, öregségtől meggyengülvén, az Úr rendelkezéséből bevégezte hivatalát, s azt átvette fia, Fritz János Lipót nagyságos úr.”⁹⁷ A következő évben, 1764-ben azonban vállalt még egy utolsó keresztszülőséget, Scharff Dániel és első neje, Fritz Zsuzsanna Zsófia gyermeke – vagyis az unokája – esetén.⁹⁸

9. Fritz Lipót András átadja fiának, János Lipótnak a keresztszülőséget 1763-ban.
<https://familysearch.org> alapján

Fritz Lipót András 1768. január 28-án Selmezbányán hunyt el. Az 1768. évi szláv evangélikus annales (évkönyv) szerint „az idős friedienliebi Fritz Lipót András, a nagyérdemű Waldbürger-elöljáró január 28-án elhalálozott és egy sötét téli este pompás temetést kapott, az otthonától az evangélikus temetőig több mint 200 személy gyertyafénnyel kísérte útjára, a holttestet 6 lóval szállították, az egyházyák és az egész iskola ott volt a menetben, a temetőben Elias Klieber kántor harsonán játszott, majd énekelt. A halott úr igen kitartó volt az evangélikus vallásban (míg apja katolikus volt), vallása miatt üldöztetéseket szenvedett, sőt, a megye börtönbe is vetette. 77 éves volt, tisztelték, nagy tudású volt.”⁹⁹

⁹⁶ Selmezbányán 1760-ban Rózsakeresztes Kör is alakult (MKL „Rózsakeresztesek”-címszava; SZATHMÁRY 1986. 152. skk.), ám Fritz Lipót András vagy a tanulmányban említett személyek tagságára a kutatás során azonban nem került elő adat, de elképzelhető, hogy ilyen irányú összefonódások is lehettek a nevezett selmezbányai előkelő polgárok között.

⁹⁷ <http://familysearch.org> (Fritz) (Dn. Perill. Andreas Leopoldus Fritz de Friedenlieb optime meritus principalis urburarius, loco infirmi et serio confecti Domini parentis officium peregit filius Dominus Perill. Johannes Leopoldus Fritz.)

⁹⁸ MNL OL X 9482 C 834: Scharff Dániel 1764. okt. 30-án született Dániel fiáról van szó.

⁹⁹ <http://familysearch.org> (Fritz) (A fordításért Tuza Csilla főlevéltárost illeti a köszönet.)

10. Fritz Lipót András 2011-ben a selmecbányai kálvária középső templomában kihelyezett emléktáblája (a Szerző felv.).

Összegzés

Fritz Lipót András és neje feltűnő tudatossággal járt el társadalmi, így keresztszülősei kapcsolatai építése során is. Lipót András – az orvosdoktor és szenátor–bíró apjától örökölt előkelő bányapolgári társadalmi állását előnyös bécsi házasságával és nem szokványos bécsi keresztszülői kapcsolatrendszerével gyarapítani, bővíteni is tudta. Csáládjának selmecbányai társadalmi megbecsülését¹⁰⁰ jelzi, hogy őt magát és feleségét a vizsgált 40 év alatt (1724–1764) majdnem 60 gyermek esetében – javarészt a helyi előkelő családok részéről – kérték fel keresztszülőknek. Ezen túlmenően, a 18. század első harmadában Selmecbányán egyedinek számított a gyermekeik tekintetében létrejött előkelő bécsi keresztszülősei kapcsolat, ahogyan a 18. századi Selmecbányán különlegesnek számított az is, hogy Fritz Lipót András Bécsből, előkelő körökből nősült. Házassága és a komasági viszonyai révén is megőrizte előkelő és gazdag,¹⁰¹ bányapolgári,¹⁰² nemesi¹⁰³ és városkörnyéki földbirtokos¹⁰⁴ társadalmi állását. A katolikusból evangélikussá lett bányapolgár társadalmi presztízsét tovább növelte, hogy a jezsuitáknak adományozta birtokát, hogy ott katolikus kálvária létesüljön.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Megbecsültségét növelte az evangélikus polgárság körében, hogy evangélikus vallását annak ellenére sem hagyta el, hogy 1747-ben szerepelt a római katolikus vallás elhagyásáért büntetni kívánt és a bányabírósághoz beadott előkelő személyek jegyzékén (BREZNYIK 1883–1889. II–III. 171.). Ugyanakkor a római katolikusok is becsülhették, hiszen a birtokán volt Scharfenberg-hegyet kálváriaépítés céljából eladományozta a jezsuitáknak (HÍDVÉGHY 1900. 9–11., 34–37.).

¹⁰¹ Az 1751–53 közötti selmecbányai városi telekkönyvben háztulajdonosként (mint *Ringbürger*) János Lipót nevű fiával együtt szerepelt (a ŠABB PBS igazgatójától származó, e-mailen közölt levéltári adat).

¹⁰² Fritz Lipót András közel 70 évesen, 1761. máj. 9-én saját kezűleg írt és eredeti pecsétnyomattal rendelkező levélben kérte a selmecbányai bányabíróságot, hogy hosszabbítsa meg a hodrusbányai Erzsébet-tárnára vonatkozó – ahol ezüstércet találtak – bányászati jogát. E társaságban 1/16-od részesedéssel bírt (ifj.) báró Hellenbach János és neje mellett (a ŠUBA igazgatójától származó, e-mailen közölt levéltári adat). Egyebekben Lipót András 1728-ban született első fiának, a már említett Lipót Rudolfnak (id.) báró Hellenbach János orvosdoktor, kamaragróf volt a keresztapja.

¹⁰³ 1754–55-ben Hont vármegyében igazolta nemességét (ILLÉSSY 1902. 48. és 159.).

¹⁰⁴ A selmeci kálváriától Bélabánya felé fekvő, a kálváriát észak és északnyugat felől körülölelő rét Fritz Lipót András birtokában volt. Erről: HÍDVÉGHY 1900. (60–61.) például a következők szerint tesz említést: a „Fritz-rétről gyűlt széna pajtája” vagy a „Fritz-féle csűr”. Ezt a selmeci kálvária körüli környéket a mai napig Fritz-majorságnak is nevezik (a ŠABB PBS igazgatójától származó, e-mailen közölt levéltári adat).

¹⁰⁵ Nem kizárt, hogy a selmeci kálvárián, amelynek építéséhez Fritz Lipót András adományozta a birtokán fekvő Scharfenberg hegyet, a 14. (Jézus vállára veszi a keresztet) vagy a 18. (Körülmételés) vagy a 19. (Menekülés Egyiptomba) kápolna eredeti donátora – mivel e személyek kiléte ismeretlen – Fritz Lipót András volt. Születésekor ugyanis római katolikusnak keresztelték, a besztercebányai jezsuita gimnáziumban tanult, így erős katolikus gyökerekkel rendelkezett, s a kálvária 1744 és 1751 közötti építések azonban már evangélikus vallású volt, így nem kizárt, hogy név nélkül (ismeretlen személyként) tett kápolnaadományt.

FORRÁSOK

EOK = Evangélikus Országos Könyvtár, Budapest

EOL = Evangélikus Országos Levéltár, Budapest

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

A 57 = Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii (Királyi Könyvek)

C 30 = Helytartótanácsi Levéltár, Acta nobilium

C 57 = Helytartótanácsi Levéltár, Departamentum nobilitare

N 79 = Az 1720. évi országos összeírás

X = Mikrofilmek

9482 = Štátny oblastny archív v Banskej Bystrici (Besztercebányai Területi Állami Levéltár, Szlovákia)

C 827–844 = Egyházi anyakönyvek (mikrofilmszám)

Y1 = Általános iratok, 1875-1944

ŠABB PBS = Štátny Archív v Banskej Bystrici – Pobočka Banská Štiavnica (Besztercebányai Állami Levéltár – Selmecebányai Városi Levéltára)

ŠUBA = Štátny Ústredny Bánsky Archív (Selmecebányai Állami Központi Bányalevéltár, Szlovákia)

BIBLIOGRÁFIA

AFM

Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis I–XIII. Verlag des Medicinischen Doctorencollegiums, Wien, 1894–1912

BREZNYIK 1883–1889

BREZNYIK János: *A Selmecebányai Ágost. Hitv. Evang. Egyház és Lyceum története*, I–III. Joerges, Selmecebánya, 1883–1889

ČIČAJ 2003

ČIČAJ, Viliam: *A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecebánya) 1533-1750*. MTA Könyvtára, Budapest–Szeged, 2003

CSEPREGI 2000

CSEPREGI Zoltán: *Magyar pietizmus 1700–1756. Tanulmány és forrásgyűjtemény a dunántúli pietizmus történetéhez*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest, 2000 (*Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* 36.)

CSEPREGI 2013

CSEPREGI, Zoltan (hrsg): *Pietas Danubiana – Pietismus im Donautal 1693–1755. 437 Schreiben zum Pietismus in Wien, Preßburg und Oberungarn*. Magyar Evangélikus Digitális Tár (Medit), Budapest, 2013. <http://medit2.lutheran.hu/konyvek/konyv-146>

ERLER 1909

ERLER Georg (ed.): *Die jüngere Matrikel der Universität Leipzig: 1559–1809: Als Personen- und Ortsregister bearbeitet und durch Nachträge aus den Promotionslisten ergänzt, III. 1709–1809*. Universität Leipzig, 1909

FALLENBÜCHL 2002

Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Összeállította: FALLENBÜCHL Zoltán. OSZK–Osiris, Budapest, 2002

GYULAI 2013

GYULAI Éva: *A besztercebányai Kraudy család öröksége. Egy polgárcsalád a 17–19. században = Történeti Muzeológiai Szemle. A Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve 12. (2013) 7–24*. http://medit.lutheran.hu/sites/medit2.lutheran.hu/files/medit/gyulai_eva_kraudy_2013.pdf

HÍDVÉGHY 1900

HÍDVÉGHY Árpád: *A selmeci kálvária keletkezésének története, mai alakja és ájtatossága*. Joerges, Selmecebánya, 1900

ILLÉSSY 1902

Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás. Összeáll. ILLÉSSY István. Athenaeum, Budapest, 1902

JURKOVICH 1922

JURKOVICH Emil: *Besztercebánya szabad királyi város monográfiája*. Budapest, 1922. Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára

KOSÁRY 1990

KOSÁRY Domokos: Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867. Háttér, Budapest 1990 (*Magyarok Európában* III.)

KOSÁRYNÉ RÉZ 2011

KOSÁRYNÉ RÉZ Lola: *A vén diák*. Kráter, Pomáz, 2011

KULCSÁR 1999

Kulcsár Krisztina: II. József udvari utazása 1764 = *Levéltári Közlemények* 70. (1999) 39–77.

MEUSEL Lexikon 1802–1816

Lexikon der vom Jahr 1750 bis 1800 verstorbenen deutschen Schriftsteller I–XV. Johann Georg MEUSEL (hrsg.). Fleischer, Leipzig, 1802–1816

MEGYESI 2004

MEGYESI Csaba: Bél Mátyás, pietista polihisztor a 18. századból = *Múlt-kor (A Múlt-kor negyedévente megjelenő, tematikus online folyóirata)* 2004. dec. 20. <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=8890>

MKL

Magyar katolikus lexikon I–XV. Főszerk. DIÓS István. Szent István Társulat, Budapest, 1993–2010. Digitális kiadása: <http://lexikon.katolikus.hu/>

MAGYAR NÉPRAJZ

Magyar Néprajz nyolc kötetben, I–VIII. Főszerk: PALÁDI-KOVÁCS Attila. Akadémiai, Budapest, 1988–2012. Digitális kiadása: <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/>

NÉMETH 2002

H. NÉMETH István: Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tevékenysége tükrében = *Korall* 9. (2002) 79–106.

PÉCH 1967

PÉCH Antal: *A selmeci bányavállalatok története* I–II. Szerk.: KOSÁRY Domokos. Budapest, 1967

SZÁLLÁSI 1987

SZÁLLÁSI Árpád: A magyar bányorvoslás a XVIII. században = *Orvosi Hetilap* 128. (1987)/10. 534–536.

SZATHMÁRY 1986

SZATHMÁRY László: *Magyar alkémisták*. Könyvértékesítő Vállalat, Budapest, 1986

TÁRCZY–HORNOCH 1938

Dr. TÁRCZY-HORNOCH Antal: Mikoviny Sámuel, a selmeci bányatisztképző akadémia első tanára. In: *Bányászati, kohászati és erdészeti felsőoktatásunk története, 1735–1935*. M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtud. Egy. Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara, Budapest, 1938. 1. füz. 25–39.

TÓTH G. 2009

TÓTH Gergely: Bél Mátyás besztercebányai diákjai. A besztercebányai evangélikus gimnázium anyakönyvének vonatkozó része, Bél és utóda megjegyzéseivel = *Lymbus Magyarságtudományi forrásközlemények* 7. (2009) 135–170.

TÓTH Á. 2011

TÓTH Árpád: Tér és társadalom – ahogyan a pozsonyiak láthatták. (Városhálózat és társadalmi mobilitás alulnézetből.) In: H. NÉMETH István–SZÍVÓS Erika–TÓTH Árpád (szerk.): *A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére*. Hajnal István Kör, Budapest, 2011. 164–176.

TÓTH Á. 2014

TÓTH Árpád: Patronátus a késő rendi társadalomban. A városi evangélikus közösség szerkezete a komaság tükrében. In: GYULAI Éva (szerk.): *Úr és szolga a történettudomány egységében - társadalomtörténeti tanulmányok. In Memoriam Vári András (1953–2011)*. ME BTK TTI, Miskolc, 2014. 78–92.